

**DOĞU ANADOLU
ORMANCILIK ARASTIRMA
MÜDÜRLÜĞÜ**

**ORMANCILIK
ARAŞTIRMA DERGİSİ**

**Journal of
Eastern Anatolia
Forestry Research Institute**

2000/1 No: 3

ERZURUM – 2000

İÇİNDEKİLER

Sayfa

1. Agroforestry Sisteminde Dere Kenarı Vegetasyonu

Riparian Refugia in Agroforestry Systems

Çeviren :
Mehmet GÜVEN

1

2. Doğu Anadolu Bölgesinde Yayılış Gösteren Ardıç (*Juniperus* L.) Taksonları ve Suni Yoldan Üretilme Olanakları

Juniper Taxons Extended in Eastern
Anatolia Region and Generation
Possibilities by Artificial Way

Sadettin GÜLER 12

3. Sürdürülebilir Ormancılığa Doğru: Uluslararası Standardizasyon, Sertifikasyon ve Ulusal Ormancılık Stratejileri

Towards Sustainable Forest Management:
International Standardization,
Certification and National Forest
Strategies

Doç.Dr.
Emin Zeki BAŞKENT

Doç.Dr.
Mustafa Fehmi
TÜRKER 28

4. Tarife Bedeli Hesabı ve Orman İşletmeciliği Açısından Değerlendirilmesi

Calculation of Tariff Price and its
Evaluation in Viewpoint of Forestry
Exploitation

Arş. Gör.
Atakan ÖZTÜRK

Doç. Dr.
Mustafa Fehmi
TÜRKER 46

5. Sera ve Açık Alan Koşullarının Enso Tipi Sarıçam (*Pinus Sylvestris* L.) Fidanlarının Bazı Morfolojik Karakterleri Üzerine Etkileri

Greenhouse and Open Area Conditions
Effects on the Some Morphological
Characters of Enso Type Scotch Pine
(*Pinus Sylvestris* L.) Seedlings

Dr. Sezgin AYAN
Dr. İbrahim TURNA
Dr. Cengiz ACAR

64

TARİFE BEDELİ HESABI VE ORMAN İŞLETMECİLİĞİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Calculation of Tariff Price and Its Evaluation in viewpoint of Forestry
Exploitation

Arş. Gör. Atakan ÖZTÜRK¹
Doç. Dr. Mustafa Fehmi TÜRKER²

DOĞU ANADOLU ORMANCILIK ARAŞTIRMA MÜDÜRLÜĞÜ
2000/1 SERİ NO: 3

¹ Kafkas Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü 08000 Artvin

² Karadeniz Teknik Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü 61080 Trabzon

TARİFE BEDELİ HESABI VE ORMAN İŞLETMECİLİĞİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Calculation of Tariff Price and Its Evaluation in viewpoint of Forestry
Exploitation

Arş. Gör. Atakan ÖZTÜRK⁽¹⁾

Doç. Dr. Mustafa Fehmi TÜRKER⁽²⁾

ÖZ

Bu çalışmada, OGM tarafından ürün çeşitleri itibari ile belirlenip işletmelere gönderilen tarife bedelleri ile işletmeler bazında yine ürün çeşitlerine göre hesaplanan tarife bedellerinin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu amaçla örnek olarak ele alınan Artvin ve Ardanuç DOİ'lerinde; yıllar itibari ile ürün çeşitlerine göre, iki farklı şekilde (merkezden ve işletmeler bazında) hesaplanan tarife bedelleri arasındaki farklar, sayısal ve grafiksel olarak ortaya konmuştur. Daha sonra elde edilen bulgular orman işletmeciliği açısından değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

In this study, it was aimed to compare with tariff price calculated on Forest Enterprise and General Directorate of Forestry according to product kinds. For this aim, it was exposed differences between the tariff prices calculated two different ways, by samples of Artvin and Ardanuç State Forest Enterprises. The findings, then, were evaluated in viewpoint of forestry exploitation.

⁽¹⁾ Kafkas Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü 08000 Artvin

⁽²⁾ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü 61080 Trabzon

1. GİRİŞ

Ormancılıkta, ormandaki dikili ağaç servetinin $1m^3$ 'ünün, kesim vesaire şeklinde hiç bir muameleye tabi olmamış, dolayısıyla masraf yüklenmemiş haldeki değeri (Miraboğlu 1958) tarife bedeli olarak tanımlanmaktadır.

Aslında tarife bedeli, dikili ağacın değeri olmasına rağmen, kesilmediği müddetçe hesaba katılmaz ve pratikte ancak kesildikten sonra böyle bir değer söz konusu olur. Devlet Orman İşletmeleri (DOİ) için mevzu bahis olan tarife bedeli, ormanın sahibi bulunan devlete aittir ve DOİ'ler bu değeri elde eder ve tekrar devlete iade eder. Bu itibarla kesilen bir ağaca ait tarife bedeli, DOİ'nin pasif unsurlarından birini teşkil etmekte olup (Miraboğlu 1958), aynı zamanda Orman Genel Müdürlüğü (OGM) katma bütçe gelirlerinin % 30 gibi (OGM, 1995) önemli bir bölümünü de oluşturmaktadır.

Ülkemizde, tarife bedelinin hesaplanmasında başlangıçta ülke düzeyi 8 bölgeye ayrılmış ve her bölge için ağaç türlerine göre tarife bedelleri belirlenmiş, sonra bölge sayısı üçe indirilmiş ve en sonunda da bölge düzeyinde belirleme uygulaması kaldırılmıştır (Çağlar, 1989). Bu uygulamaya ilişkin olarak Miraboğlu (Miraboğlu, 1958); tarife bedeli hesaplanmasında uygulamadan kaldırılan 8 bölgenin dahi yetersiz olduğunu, bu 8 bölgeyi kaldırmak bir yana, her bir DOİ içindeki muhtelif mıntıkalar için ayrı ayrı tarife bedelleri tespitinin gerekli olduğunu ve bu sayede işletmelerin piyasaya intibak kabiliyetlerinin artacağını ifade etmektedir.

Geçmişteki durum böyle iken, günümüzde tarife bedeli hesabının yasal dayanağını oluşturan 6831 sayılı orman kanunun 29. Maddesine göre: "Devlet ormanlarından elde edilecek mahsullerin tarife bedelleri, mıntıklar itibariyle ve piyasa icaplarına göre, OGM tarafından tanzim ve Orman Bakanlığı'na tasdik olunur." hükmü getirilmesine rağmen, uygulamada tarife bedelleri, ağaç türleri ve ürün çeşitlerine göre, tüm ülke düzeyi için geçerli olacak şekilde OGM'ce hesaplanmakta ve işletmelere bir cetvel halinde gönderilmektedir (Türker, 1996).

Tarife bedeli uygulamada; satışa sunulan ürünün satış sırasında oluşacağı tahmin edilen fiyatından, satışa sunuluncaya değin geçirdiği işlemlere ilişkin harcamalar ile temettü hissesi çıkarılarak hesaplanmaktadır (Türker, 1996). Bir çok hallerde, piyasada fiyatı teşekkül eden her mal çeşidi için, satış fiyatı esas alınarak, OGM'ce tayin edilen tarife bedelinden ayrı bir tarife bedeli hesaplamak mümkündür. Satış fiyatlarıyla muhammen satış bedelleri arasında önemli farklar bulunması nedeniyle, OGM tarafından tespit olunan tarife bedelleri ile hesap yoluyla bulunan tarife bedelleri arasında farklar vardır (Geray, 1978).

Öte yandan merkezde belirlenip işletmelere gönderilen tarife bedeli çizelgelerinde yer verilen birim tarife bedellerinin görelî (nispi) düzeylerinin 1980-1986 döneminde hiç değişmemiş olması bu hesaplamaların da, sözcüğün tam anlamıyla “yasak savma” mantığıyla yapıldığını ortaya koymaktadır. Kaldı ki, tarife bedellerinin hesaplanma yöntemi, bu gerçeğin görülebilmesi için ayrıntılı çözümlemeleri gerektirmemektedir: Bütçe gerekçe raporlarındaki açıklamalara göre, tarife bedelleri; önce ele alınan yıl için “tahsil edilmesi gereken” miktar olarak belirlenmekte, sonra da tahmin edilen satış miktarları veri alınarak önceki yılın tarife bedellerine hangi oranlarda zam yapılacağı hesaplanmakta; ve önceki yılın tarife bedelleri, tüm ürünler için bu oranlarda arttırılmaktadır (Çağlar, 1989).

Ormancılıkta tarife bedeli hesabı, orman işletmelerinde özellikle bilanço tanzimi, kâr-zarar hesabı, değer takdiri, tazminat hesabı gibi haller için gerekli olmaktadır (Fırat, 1971). Diğer taraftan özellikle son yıllarda gündeme gelen dikili ağaç satışları da tarife bedeli hesabının önemini arttıran (Türker, 1998) bir başka husus olarak ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca, tarife bedeli mevcut ağaç servetinin dikili halde iken metreküp para değeri olması (Fırat, 1971) nedeniyle, orman işletmelerinin ağaç serveti ve buna bağlı olarak hesaplanan arazi değerleriyle aralarında oldukça yakın bir ilişki vardır. Bu yüzden, orman işletmelerine ilişkin yapılacak analizlere esas teşkil edecek tarife bedellerinin, işletmeler bazında hesaplanması büyük önem arz etmektedir.

Diğer taraftan orman işletmeciliğinde tarife bedeli, yalnızca yapacak ve yakacak odunların birim metreküp ya da sterleri için söz konusu olmamakta, ormanda bulunan gövdeler, dallar, kabuklar, kökler, yapraklar, meyveler, otlar, çiçekler, soğanlı bitkiler, mazılar ve urlar, mantarlar ve yağların kental ve kilogramları için de söz konusu olmaktadır (Türker, 1998). Ancak burada asıl olarak üzerinde durulacak olan yapacak ve yakacak odunlar için hesaplanan tarife bedelleridir.

Bu çalışmada, uygulamada merkezden OGM tarafından ürün çeşitleri itibari ile belirlenip işletmelere gönderilen tarife bedelleri ile işletmeler bazında yine ürün çeşitlerine göre hesaplanan tarife bedellerinin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu amaçla örnek olarak ele alınan Artvin ve Ardauç DOİ'lerinde; yıllar itibari ile ürün çeşitlerine göre, iki farklı şekilde (merkezden ve işletmeler bazında) hesaplanan tarife bedelleri arasındaki farklar sayısal ve grafiksel olarak ortaya konmuştur. Daha sonra elde edilen bulgular doğrultusunda, tarife bedeli hesabına ilişkin mevcut uygulamanın doğruduğu sonuçlar orman işletmeciliği açısından değerlendirilmiştir.

2. MATERİYAL VE YÖNTEM

2.1. Materyal

Artvin OBM İşletme-Pazarlama Şube Müdürlüğü kayıtları, Artvin ve Ardanuç DOİ'nin amenajman planları, bilanço kayıtları ile OGM İşletme ve Pazarlama Dairesi Başkanlığı Uygulanacak Tarife Bedeli ve Tevzi Masraf Cetvelleri çalışmada materyal olarak kullanılmıştır.

2.2. Yöntem

Bu çalışmada, örnek olarak ele Artvin ve Ardanuç DOİ'leri için her yıl (1991-1995 arası); tomruk, maden direği, sanayi odunu ve yakacak oduna ait tarife bedelleri hesaplanmıştır. Söz konusu tarife bedellerinin hesaplanmasında; iki farklı yöntem kullanılmıştır.

Bunlardan ilki mevcut uygulamada olduğu gibi, merkezden işletmelere gönderilen Uygulanacak Tarife Bedeli ve Tevzi Masraf Cetvelleri yardımıyla, yıllar itibarıyla üretilen ürün çeşidi miktarlarının ağırlıklarına göre merkezden gelen tarife bedelleri ortalama değerler olarak belirlenmiştir.

İkinci yöntem ise, işletmeler bazında gerçek tarife bedeli hesaplanması amacına yöneliktir. Ancak bu amaç tam olarak gerçekleştirilememiştir.

Çünkü, gerçek tarife bedeli hesaplanmasında Geray'ın yaptığı gibi (Geray, 1978), inputlar (masraf kalemleri) için oluşturulan homojen aktivite alanlarında yapılan ölçümlerle elde edilen input değerlerinin kullanılması gereklidir. Ancak bu çalışma, iki farklı işletmeyi ve sınırlı bir süreyi kapsadığı için, işletmelerin aktivite alanlarına ayrılması işi ve buna bağlı olarak arazi ölçümleri yapılamamıştır. Dolayısıyla, her bir ürün çeşidi için tarife bedeli hesabında kullanılan masraf kalemleri, işletme bilançolarında yer alan değerlerden elde edilmiştir. Hesaplanan tarife bedeli de bu yüzden gerçek tarife bedelinden fark etmekte olduğundan, gerçeğe yakın ya da gerçeğe yaklaştırılmış tarife bedeli olarak adlandırılmıştır.

Gerçeğe yakın tarife bedelinin hesabında, satış fiyatından hareket ederek elde edilen formül (Geray, 1978; Türker, 1992) kullanılmıştır.

$$T_b = \frac{S_f}{(1)} - (h_g + n_g + s_g + t_g) \quad (1)$$

1.0m

Formülde S_f ile gösterilen satış fiyatı; her ürün çeşidinin metreküp piyasa satış tutarının, piyasaya satılan ürün miktarına bölünmesiyle elde

edilmiştir. Bunun için gerekli olan veriler, DOİ'lerin genel satış cetvellerinden sağlanmıştır. Herhangi bir yılda bir ürün çeşidi için piyasa satışının gerçekleşmemesi durumunda, bu satışlara en yakın değerleri veren pazarlıklı ya da tahsisli satışlardan yararlanılmıştır.

Formülde h_g ile gösterilen hasat giderleri ve n_g ile gösterilen nakil giderleri; orman işletmelerinin hasat nakliyat masrafları cetvellerinden yararlanılarak, herhangi bir ürün çeşidi için işletme içinde yapılan toplam hasat ve nakil masraflarının sırasıyla, hasat edilen ve taşınan toplam miktara bölünmesiyle, ortalama bir değer olarak birim ürün için tayin edilmiştir.

Öte yandan, OGM DSY'ne göre, DOİ'ler kapsamında hesaplanması gereken hasat giderleri (nakil giderleri dahil), uygulamada, en azından "taban fiyatlar" olarak dönem başında OGM tarafından belirlenmekte ve OBM'ler bazında işletmelere eşit düzeyde yansıtılmaktadır (Türker, 1996).

Formülde t_g ile gösterilen bir diğer gider kalemi de tevzi giderler olup, tevzi giderler de; genel idare giderleri, orman bakım masrafları ve amortisman masrafları olmak üzere üç farklı gider kaleminden oluşmaktadır.

DOİ'ler dağıtım tutulan ortak giderleri, satışa konu ürünlere, satışın yapılacağı kesime yahut da satış yöntemine göre değişik biçimlerde yansıtmaktadır (Çağlar, 1989). Sürdürüle gelen uygulamaya göre orman köylülerinin bireysel (zati) ve ortak gereksinimleri için verilen, orman yapacak ve yakacak odunu ile, DOİ'lerin kendi gereksinimleri için tükettikleri yapacak ve yakacak odunlara dağıtım tutulan ortak giderler yüklenmemektedir. Buna karşı Türkiye Kömür İşletmeleri (TKİ)'ne yörelerdeki maden ocakları ile piyasaya verilen maden direkleri, Türkiye Elektrik Kurumu (TEK)'na verilen her türlü hammadde odun ile sanayi odunlarına görece olarak düşük oranlarda yansıtılmaktadır. Normal olarak dağıtılacak ortak giderlerin birim tutarı ise, normal olarak dağıtım tutulacak ortak gidere ilişkin tahmini (bütçe) değeri, normal olarak dağıtım yapılacak ürün miktarına bölünmesiyle elde edilmektedir.

Bu çalışmada, tevzi giderler işletme bilançolarındaki tevzi gider kalemleri (genel idare giderleri, orman bakım masrafları ve amortisman masrafları) dikkate alınarak birim ürün başına hesaplanmıştır. Hesaplama, yıllara göre işletmelerin bilançolarından elde edilen toplam tevzi gider değerleri, piyasa ve tahsisli satışlarla satılan ürünlerin, bu satışlar içindeki ağırlıkları da dikkate alınarak birim ürün başına hesaplanmıştır. Böylece uygulamada olduğu gibi, köylü ihtiyaçlarına ve diğer indirimli satışlara tevzi giderler yansıtılmamıştır.

Formülde s_g ile gösterilen satış giderleri; bilançolardan yıllar itibarıyla elde edilen toplam satış giderleri, o yıl satılan ürün miktarına, ürünlerin toplam satış içindeki ağırlıkları dikkate alınarak yansıtılmış ve birim ürün için satış gideri hesaplanmıştır.

Formülde 0,0m ile gösterilen temettü hissesi ya da işletmeci kazancı; DSY'nin 16. Maddesine göre (Kızılay, 1991), % 20 olarak kullanılmıştır.

Merkezden gelen tarife bedelinden farklı olarak, DOİ'ler bazında yukarıdaki 1 nolu formül yardımıyla hesaplanan gerçeğe yakın tarife bedeli değerleri için üç farklı durum söz konusudur.

Bunlardan ilki, işletme bazında belirlenen giderlerin yüksekliği yüzünden bir başka ifadeyle, odun hammaddesinin maliyeti, satış fiyatından yüksek olduğu için tarife bedeli negatif çıkabilir. Bu gibi durumlarda, bu alanlardaki orman emvalinin üretilmeyip ormanda bekletilmesi verilecek en iyi karar olur.

Bir başka durum ise tarife bedelinin sıfır çıkmasıdır. Bu durum, o alanda gerçekleştirilecek üretim için yapılacak giderler ile aynı alandan elde edilecek gelirlerin, bir birini dengelediğini ifade etmektedir. Dolayısıyla işletmeci açısından yapılacak üretimden dolayı kazanç ya da kayıp söz konusu değildir.

Sonuncu durum ise, tarife bedelinin pozitif çıkmasıdır ki, bu işletmecinin söz konusu ormanlık alanda ekonomik olarak üretim yapabileceğini göstermektedir.

Buraya kadar tarife bedellerine ilişkin açıklanan ilişkiler, DOİ'lerin ekonomik başarıları açısından değerlendirildiğinde ise; pozitif tarife bedeli işletmenin üretiminin ve dolayısıyla gelirlerinin artmasına, buna bağlı olarak da işletmenin ekonomik başarısının yükselmesine katkı sağlamaktadır. Negatif tarife bedeli ise, işletmenin üretiminin ertelenmesine dolayısıyla gelirden mahrum kalmasına, böylece ekonomik başarısının düşmesine neden olmaktadır.

3. BULGULAR

Artvin ve Ardahan DOİ'leri için yöntem kısmında belirtildiği gibi; piyasa satış fiyatlarından hareketle hesaplanan gerçeğe yakın tarife bedelleriyle OGM'den gönderilen Uygulanacak Tarife Bedeli ve Tevzi Masraf Cetvelleri esas alınarak, ortalama değerler olarak hesaplanan tarife bedeli bulguları Tablo 1 ve Tablo 2'de karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 1. Artvin DOİ İçin Elde Edilen Tarife Bedeli Bulguları
Table 1. The tariff price findings for Artvin State Forest Enterprise

Yıllar	Ürün çeşidi	Gerçeğe yakın Tarife bedeli (TL/m ³)	Merkezden gelen tarife bedeli (TL/m ³)	Tarife bedelleri arasındaki fark (TL/m ³)
1991	Tomruk	88 817	32 687	56 130
	M. Direk *	31 259	35 000	-3 741
	San. Odunu	- 147 328	13 235	-160 563
	Yakacak	- 182 630	2 201	- 184 831
	Tomruk	218 227	33 191	185 036
	M. Direk *	18 169	35 000	-16 831
	San. Odunu	- 174 795	13 885	-188 680
	Yakacak	-453 700	2 176	-455 876
1993	Tomruk	241 359	57 826	183 533
	M. Direk *	77 930	37 000	40 930
	San. Odunu	- 295 576	23 000	-318 576
	Yakacak	-538 050	6 299	-542 459
1994	Tomruk	567 572	129 106	438 466
	M. Direk *	- 153 447	82 000	-235 447
	San. Odunu	- 728 708	51 665	-780 373
	Yakacak	-813 416	16 167	-829 583
1995	Tomruk	1 093 767	184 800	908 967
	M. Direk *	301 102	90 000	211 102
	San. Odunu	- 1 219 425	49 360	-1 268 785
	Yakacak	-2 731 323	21 989	-2 753 312

* Ardauç DOİ'den alınan gerçeğe yakın tarife bedeli

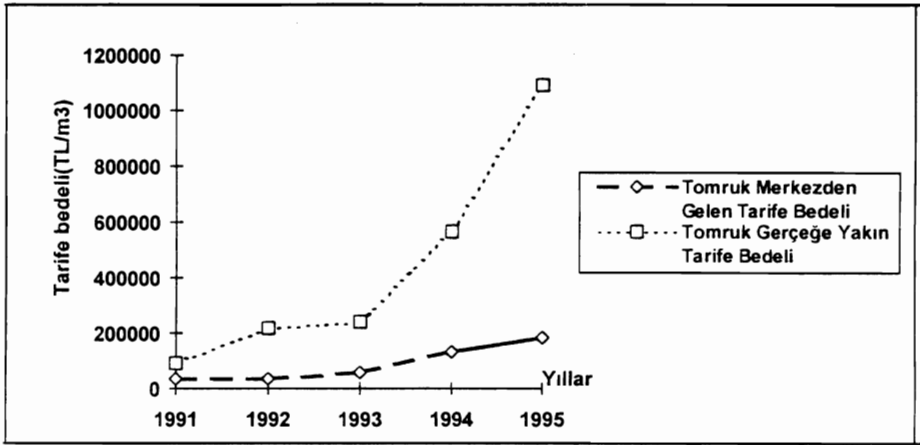
Tablo 2. Ardauç DOİ İin Elde Edilen Tarife Bedelleri Bulguları
Table 2. The tariff price findings for Ardauç State Forest Enterprise

Yıllar	Ürün çeşidi	Gereğ'e yakın Tarife bedeli (TL/m ³)	Merkezden gelen tarife bedeli (TL/m ³)	Tarife bedelleri arasındaki fark (TL/m ³)
1991	Tomruk	194 520	35 000	159 520
	M. Direk	31 259	35 000	-3 741
	San. Odunu*	- 147 328	9 000	-156 328
	Yakacak	-161933	1811	-163 744
1992	Tomruk	420 692	35 000	385 692
	M. Direk	18 169	35 000	-16 831
	San. Odunu*	- 174 795	13 000	-187 795
	Yakacak	-296291	1856	-298 147
1993	Tomruk	557 269	60 000	497 269
	M. Direk	77 930	37 000	40 930
	San. Odunu*	- 295 576	22 500	-318 076
	Yakacak	-96 056	5344	-101 400
1994	Tomruk	869 621	132 000	737 621
	M. Direk	- 153 447	82 000	-235 447
	San. Odunu*	-728 708	51 000	-779708
	Yakacak	-692517	17376	-709 893
1995	Tomruk	2 010 361	190 000	1820 361
	M. Direk	301 102	90 000	211 102
	San. Odunu*	- 1 219 425	56 000	-1 275 425
	Yakacak	-1790277	20456	-1 810 733

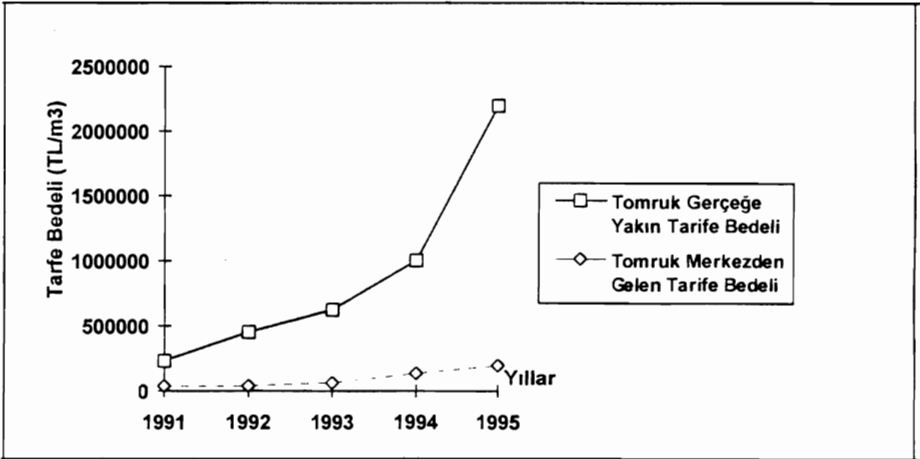
* Artvin DOİ'den alınan gereğ'e yakın tarife bedelleri

Söz konusu tablolarda yer alan gereğ'e yakın ve merkezden gelen tarife bedellerine ait değ'erlerin ürün çeşitleri itibari ile yıllara göre değ'işimleri, işletmeler bazında 1,2, 3, 4, 5, 6, 7, ve 8 nolu şekillerde grafiksel olarak gösterilmiştir.

Şekil 1. Artvin DOİ'nin Tomruk Tarife Bellerinin Karşılaştırılması
 Figure 1. The timber tariff prices for Artvin State Forest Enterprise

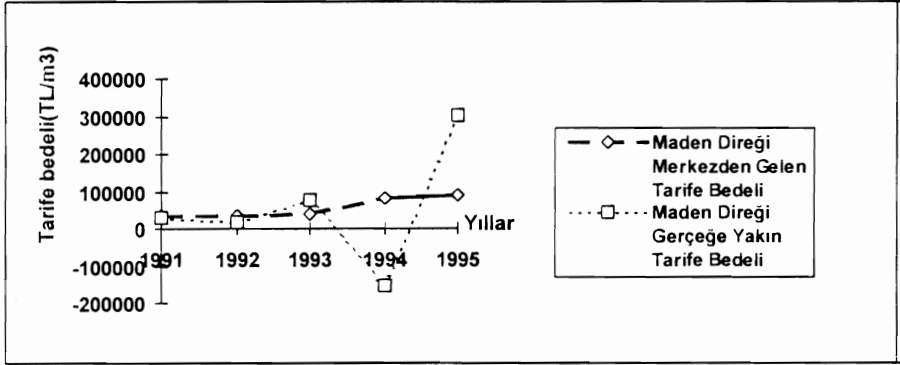
Şekil 2. Ardanoç DOİ'nin Tomruk Tarife Bellerinin Karşılaştırılması
 Figure 2. The timber tariff prices for Ardanoç State Forest Enterprise

Artvin ve Ardanoç DOİ'lerinde, tomruk için hesaplanan gerçeğe yakın ve merkezden gelen tarife bedellerinin yıllar itibari ile seyrine bakıldığında (Şekil 1, Şekil 2); her iki DOİ'de de tüm yıllarda, gerçeğe yakın tarife bedeli, merkezden gelen tarife bedelinden daha büyük bir değer olarak oluşmuş ve benzer bir şekilde artış göstermiştir.

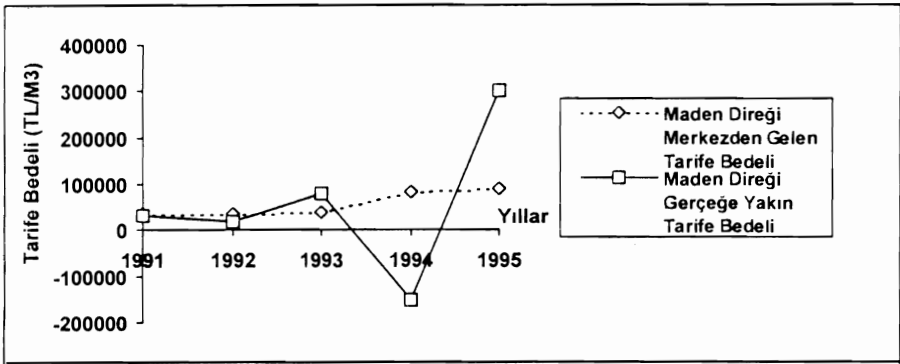
Şekil 3. Artvin DOİ'nin Maden Direği Tarife Bedellerinin Karşılaştırılması

Figure 3. The mine prop tariff prices for Artvin State Forest Enterprise

Şekil 4. Ardahan DOİ'nin Maden Direği Tarife Bedellerinin Karşılaştırılması

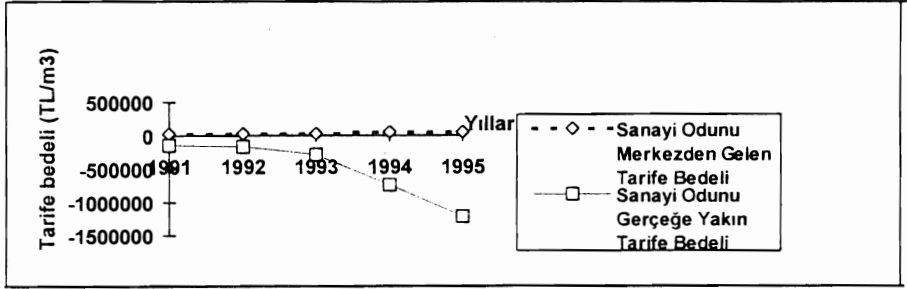
Figure 4. The mine prop tariff prices for Ardahan State Forest Enterprise

Artvin ve Ardahan DOİ'leri için maden direği merkezden gelen ve gerçeğe yakın tarife bedelleri incelenecek olursa (Şekil 3, Şekil 4); her iki işletmede 1993 ve 1995 yıllarında hesaplanan gerçeğe yakın tarife bedeli merkezden gelen tarife bedelinden yüksek, diğer üç yılda ise düşük çıkmıştır. Tarife bedellerinin yıllara göre değişimleri büyük ölçüde aynıdır. Çünkü Artvin DOİ'de çalışma süresini içine alan 5 yıllık periyot boyunca genellikle maden direği üretimi ve satışı çok cüzi miktarlarda gerçekleşmiş ya da hiç gerçekleşmemiştir. Bu yüzden gerçeğe yakın tarife bedeli hesabı için gerekli olan gider kalemlerinin miktarları belirlenememiş ve Artvin DOİ'de Ardahan DOİ'nin gerçeğe yakın tarife bedelleri kullanılmıştır.

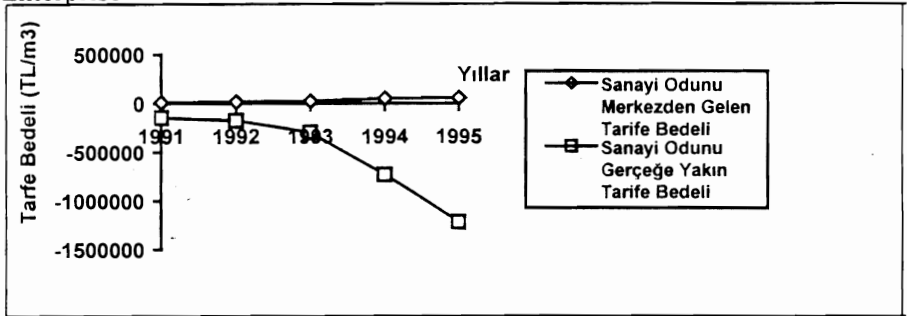
Şekil 5. Artvin DOİ'nin Sanayi Odunu Tarife Bellerinin Karşılaştırılması

Figure 5. The industrial wood tariff prices for Artvin State Forest Enterprise

Şekil 6. Ardanoç DOİ'nin Sanayi Odunu Tarife Bellerinin Karşılaştırılması

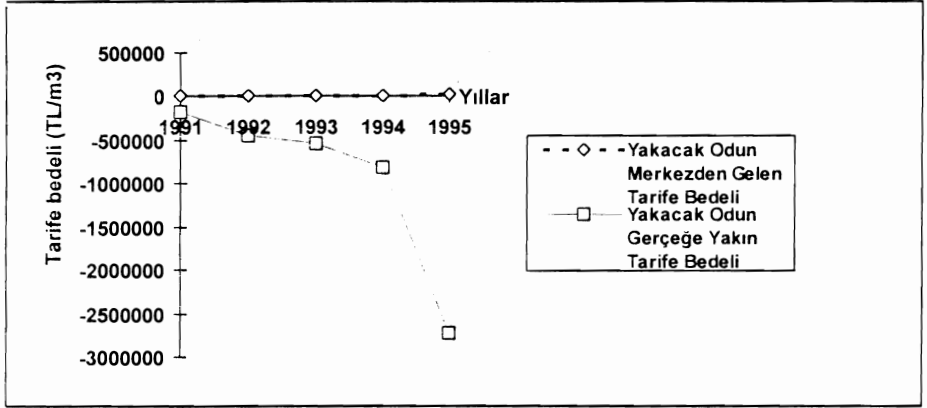
Figure 6. The industrial wood tariff prices for Ardanoç State Forest Enterprise

Şekil 5 ve Şekil 6'dan da görüleceği üzere, Artvin ve Ardanoç DOİ'lerinde 5 yıl boyunca sanayi odunu merkezden gelen tarife bedelleri, gerçeğe yakın tarife bedellerinin üzerinde olmuştur. Ancak, Ardanoç DOİ'de 5 yıllık periyot boyunca sanayi odunu üretim ve satışı gerçekleşmediğinden, gerçeğe yakın tarife bedeli hesabında ihtiyaç duyulan gider kalemleri tespit edilememiş ve gerçeğe yakın tarife bedeli hesaplanamamıştır. Hesaplanamayan gerçeğe yakın tarife bedellerinin yerine Artvin DOİ için hesaplanan gerçeğe yakın tarife bedelleri kullanılmıştır. Bu yüzden her iki DOİ'ye ait gerçeğe yakın ve merkezden gelen tarife bedellerinin karşılaştırıldığı grafikler benzer şekilde olmuştur.

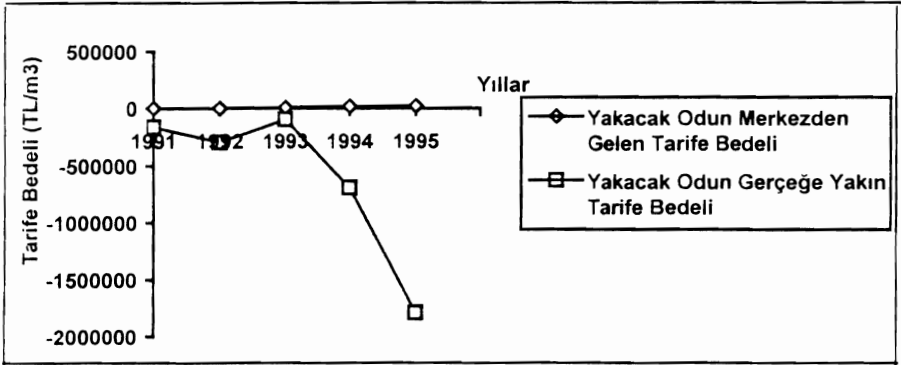
Şekil 7. Artvin DOİ'nin Yakacak Odun Tarife Bellerinin Karşılaştırılması

Figure 7. The fuel wood tariff prices for Artvin State Forest Enterprise

Şekil 8. Ardahan DOİ'nin Yakacak Odun Tarife Bellerinin Karşılaştırılması

Figure 8. The fuel wood tariff prices for Ardahan State Forest Enterprise

Yakacak oduna ait tarife bedelleri karşılaştırıldığında ise (Şekil 7, Şekil 8); her iki DOİ için hesaplanan gerçeğe yakın tarife bedelleri de çalışma süresini oluşturan 5 yıl boyunca sürekli negatif değer vermiş ve dolayısıyla merkezden gelen tarife bedellerine ait eğrinin altında seyretmiştir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Artvin ve Ardahan DOİ'lerinin her ikisi için de 5 yıllık periyot boyunca her yıl tomruk, maden direği, sanayi odunu ve yakacak odun için

hesaplanan gerçeğe yakın tarife bedelleri incelendiğinde; hesaplanan 20 gerçeğe yakın tarife bedelinden sadece 9 tanesinin pozitif değer, kalan 11 tanesinin ise negatif değer verdiği görülmüştür. Elde edilen negatif tarife bedelleri, daha önce de değinildiği gibi, söz konusu ürünlerin üretim maliyetlerinin satış fiyatının üzerinde gerçekleştiğini göstermektedir.

Öte yandan söz konusu her iki DOİ için 4 farklı ürün çeşidine göre hesaplanan gerçeğe yakın tarife bedelleriyle, OGM tarafından gönderilen Uygulanacak Tarife Bedeli ve Tevzi Masraf Cetvelleri esas alınarak ortalama değerler olarak belirlenen tarife bedellerinin karşılaştırmaları sonucunda;

- Artvin DOİ için 1991-1995 yıllarını içeren 5 yıllık dönem boyunca hesaplanan toplam 20 gerçeğe yakın tarife bedelinden sadece 9 tanesinin pozitif değer, kalan 11 tanesinin negatif değer verdiği, ayrıca hesaplanan gerçeğe yakın tarife bedellerinden 7 tanesinin merkezden gelen tarife bedelinden büyük, 13 tanesinin küçük değerde olduğu, bu dönem boyunca her yıl yalnızca tomruk gerçeğe yakın tarife bedelinin merkezden gelen tarife bedelinden büyük, buna karşın maden direği gerçeğe yakın tarife bedelinin ise yıllara göre değişim gösterdiği, sanayi odunu ve yakacak odunda ise tüm yıllarda gerçeğe yakın tarife bedelinin eksi değerler verdiği,

- Ardahan DOİ'de ise Artvin DOİ'dekine benzer bir şekilde, hesaplanan 20 gerçeğe yakın tarife bedelinden yalnızca 9 tanesinin pozitif 11 tanesinin negatif değer vermesine karşın, 7 tanesinin merkezden gelen tarife bedelinden daha büyük ve 13 tanesinin de daha küçük çıktığı, her yıl pozitif gerçeğe yakın tarife bedeli değeri veren tek ürün çeşidinin tomruk olduğu, maden direği gerçeğe yakın tarife bedelinin yıllara göre değişim gösterirken, sanayi odunu ve yakacak odunun sürekli olarak negatif değerler verdiği görülmektedir.

Tarife bedelinin eksi değer vermesi, birim odun hammaddesinin üretimi için yapılan masrafların, onun satışından elde edilecek gelirlerden daha fazla olması anlamına gelmektedir. Bir başka ifadeyle odun hammaddesinin üretim maliyeti, satış fiyatını aştığı için tarife bedelinin eksi çıktığı alanlarda, üretim yapılmaması gerekmektedir. Buna karşılık, tarife bedelinin artı çıkması ise, odun hammaddesinin ekonomik açıdan üretilebileceğinin bir göstergesidir.

Bu çalışmada her bir işletme için, tüm işletmeyi içerecek şekilde gerçeğe yakın tarife bedelleri hesaplanmıştır. Bu durumda, eksi gerçeğe yakın tarife bedellerine sahip olan ürünlerin (her iki işletmede de tüm yıllarda sanayi odunu ve yakacak odun ile bazı yıllar maden direği), işletmelerde üretilmemesi gerekir.

Çalışmaya konu olan her iki işletmede de, sanayi odunu ve yakacak odun sürekli negatif gerçeğe yakın tarife bedeli değerleri verdiklerinden, bu ürünler kendileri için yapılan masraflardan daha az gelir sağlamaktadırlar. Bu

yüzden, bu ürün çeşitleri dikkate alınmadan, sadece tomruk ve maden direği için hesaplanan gerçeğe yakın tarife bedelleriyle merkezden gelen tarife bedellerinin karşılaştırılması sonucunda; Artvin DOİ’de gerçeğe yakın tarife bedeli kullanımından doğacak işletme kazancı, 5 yılın ortalaması olarak birim üründe 176 815 TL/m³ olarak belirlenmiştir. Yani işletme gerçeğe yakın tarife bedeli kullanmadığı durumda, bu kadar daha az kazanç sağlayacaktır. Ardanuç DOİ’de ise, bu değer 226 505 TL/m³’tür. Dolayısıyla tomruk ve maden direği için gerçeğe yakın tarife bedeli kullanımından Ardanuç DOİ, Artvin’den 1,3 kat daha fazla kazanç sağlamaktadır. Bir başka ifadeyle, merkezden gelen tarife bedeli kullanımı dolayısıyla Ardanuç DOİ’nin birim üründen elde edeceği gelir açısından Artvin DOİ’ye oranla daha fazla bir kaybı söz konusudur.

Aynı karşılaştırma sadece tomruk için yapıldığında; işletmelerin merkezden gelen tarife bedeli yerine gerçeğe yakın tarife bedeli kullanmaları halinde elde edecekleri yıllık ortalama ilave kazanç Artvin DOİ için 354 426 TL/m³, Ardanuç DOİ için 720 093 TL/m³’tür. Yani işletmeler gerçeğe yakın tarife bedelini uygulamaları halinde, 1m³ tomruktan, sözü edilen miktarlar kadar daha fazla kazanç sağlayacaklardır. Bir başka açıdan, merkezden gelen tarife bedelleri tomruktaki Ardanuç DOİ’nin tarife bedelini, Artvin DOİ’ye oranla iki kat düşürmektedir. Dolayısıyla bu zincirleme olarak, Ardanuç DOİ’nin ağaç serveti ve arazi değerleri ile işletme sermayeleri üzerinde de negatif yönde etkili olmaktadır.

Diğer bir değişle, işletmeler gerçeğe yakın tarife bedelini uygulamaları halinde sözü edilen miktarlar kadar, 1m³ tomruktan daha fazla kazanç sağlayacaklardır. Bir başka açıdan, merkezden gelen tarife bedelleri tomruktaki Ardanuç DOİ’nin tarife bedelini Artvin’e oranla iki kat düşürmektedir. Dolayısıyla, bu daha sonra değinileceği gibi zincirleme olarak Ardanuç DOİ’nin ağaç serveti, arazi ve dolayısıyla orman değerlerini düşürücü yönde etkili olacaktır.

Öte yandan söz konusu işletmeler için gerçeğe yakın tarife bedelleri yerine merkezden gelen tarife bedeline göre belirlenen arazi ve ağaç serveti değerlerine göre işletme sermayelerinin hesaplanması halinde (Öztürk ve Türker, 1998) 5 yıllık ortalamalara göre Artvin DOİ’nin sermayesi %132 artarken, Ardanuç DOİ’nin sermayesi % 64 azalmaktadır. Bu da göstermektedir ki, merkezden gelen tarife bedelleri Artvin DOİ’ye, sermayesinin yüksek görünmesi gibi bir avantaj sağlarken, Ardanuç DOİ’nin ise sermayesinin düşük görünmesine neden olmaktadır.

Çünkü merkezden gelen tarife bedeli, hizmet yükü ağırlıkta olan Artvin DOİ’ni ağaç serveti ve arazi değeri açısından daha zengin, buna karşılık üretim ağırlıklı olan Ardanuç DOİ’ni daha düşük değerlerde göstermektedir. İşte bu olumsuzluğu ortadan kaldırmak için, işletmelerin sermayelerinin çok büyük bir kısmını oluşturan arazi ve ağaç serveti

değerleri, işletmeler bazında hesaplanacak tarife bedellerine göre belirlenmelidir.

Tüm bunlara bağlı olarak denilebilir ki; hizmet ağırlıklı DOİ'ler, tarife bedelinin merkezden belirlenmesinden dolayı avantajlı, üretim ağırlıklı olanlar ise dezavantajlı çıkmaktadırlar. Çünkü bu çalışmada da büyük ölçüde yararlanılan bir araştırmaya göre (Öztürk, 1997); merkezden gelen tarife bedeli, hizmet yükü ağır olan Artvin DOİ'yi ağaç serveti değeri, arazi değeri ve işletme sermayesi açısından daha zengin göstermekte, buna karşın, üretim ağırlıklı Ardanuç DOİ'yi daha düşük değerlerde göstermektedir. İşte bu olumsuzluğu ortadan kaldırmak için, DOİ'lerde ağaç serveti ve arazi değerleri hesaplanırken, merkezden gelen tarife bedelleri yerine, daha gerçekçi olan işletme bazında belirlenecek tarife bedelleri kullanılmalıdır.

Sonuç olarak genel bir değerlendirme yapılacak olursa; ülkemizde 1937'den beri devlet ormanlarının işletilmesiyle yükümlü olan OGM'nin izlediği politikalar, uygulamada DOİ'lerin bağımsız birer işletme niteliğinde faaliyet göstermesini engellemiştir. Özellikle DOİ'lerin ürünlerinin fiyatlandırılması konusundaki müdahaleler bunlardan başlıcalarını oluşturmaktadır.

Nitekim, Doğu Karadeniz Bölgesi DOİ'lerini kapsayan bir araştırmaya göre, DOİ'lerin ürettiği odun hammaddesinin maliyet fiyatının % 80'i merkezden, OGM'ce dikte edilmekte, geriye kalan % 20'lik gider payı da OBM'ce belirlenmektedir. Diğer bir deyişle teknik ve ekonomik bir birim olan orman işletmelerinin ürettiği ürünlerin maliyet fiyatı üzerinde hiç bir etkisi olmamakta, sadece maliyet fiyatına göre belirlenen muhammen bedel üzerinde $\pm$ % 10'luk sınırlar içinde kalmak üzere bir inisiyatif kullanabilmektedir. Böylece işletmecilik faaliyetleri sonucunda gerçekleşen gelirleri ve giderleri arasında bir denge kurarak, belirleyecekleri bir fiyat üzerinden ürün pazarlaması gereken DOİ'lere müdahale edilerek, üretimi az ve cari gideri yüksek olan orman işletmeleri haksız bir şekilde korunarak, işletmeler arasındaki yarışmacılık ve rekabet ortamının gelişmesi önlenmektedir (Türker, 1996).

Bu yüzden, her DOİ tarife bedellerini kendilerinin belirlemesi konusunda merkezden bağımsız olarak hareket edebilmeli, hatta daha da ileri giderek, aynı DOİ içinde çeşitli bölgeler için ayrı ayrı tarife bedelleri belirlemeleri konusunda işletmelere yetki verilmelidir. Böylece, DOİ'nde aynı piyasa fiyatından hareketle, farklı taşıma ve hasat gideri gerektiren bölgeler için ayrı ayrı tarife bedelleri belirlenerek, işletmelerin piyasaya intibak kabiliyetleri artacak, aynı zamanda odun hammaddesi üretim maliyetlerinin satış fiyatını aştığı bölgelerdeki ürünlerin, yani eksi tarife bedeline sahip emvallerin, üretilmesinin önüne geçilebilecektir (Türker, 1996).

Ayrıca, tarife bedellerinin orman işletmelerince belirlenmesi sonucunda, nitelik ve nicelik bakımından düşük olan odun hammaddesinin de pazarlanması kolaylaşabilecek ve sonuç olarakta, işletme ormanlarından bu gibi bozuk gövdeli ağaçların temizlenmesi imkan dahiline girebilecektir (Türker, 1996). Tarife bedellerinin işletmeler bazında hesaplanmasında, işletme verileri esas alınacağından dolayı, işletmeyle ilgili olarak daha gerçekçi sonuçlara ulaşma imkanı doğacaktır.

Tarife bedelinin işletmeler bazında hesaplanması sayesinde, işletmenin ürünlerinin fiyatlandırılmasında daha gerçekçi davranılacağı gibi, aynı zamanda işletmelerin ağaç serveti ve arazi değerleri ile sermayelerinin ve ekonomik başarılarının ortaya konmasında da daha doğru sonuçlara ulaşılabilmektedir.

Diğer taraftan, orman işletmelerinde özellikle 1996 yılında gündeme gelen dikili ağaç satışlarıyla birlikte de, tarife bedeli ve hesaplanması konusu önem kazanmıştır. Nitekim, dikili ağaç satışı tamiminde, “üretilecek ürün cins ve nevilerinin son açık artırma ortalama satış fiyatlarından; kesim, sürütme, yükleme, taşıma birim fiyatlarının toplamıyla, bu toplamın % 10’u istihkak fazlaları tutarı düşülecektir. Ayrıca satış depolarında, istif, tasnif ve depolama işleri yapılamayacağından, bunlara ait bütçe ile verilen birim fiyatlar da, açık artırmalı satış fiyatından düşüldükten sonra bulunan TL/m³ değerleri, verim yüzdeleri ile çarpılacak, bu suretle üretilecek her cins ve nevideki ürün çeşidi için bulunan değerler toplanarak, bir metre küp dikili gövde hacmindeki ağacın muhammen bedeli tespit olunacaktır.” ve “tarife bedelleri dikili ağaç hacmine göre değil, ürün çeşitlerine göre tahakkuk ettirildiğinden, muhammen bedel tespitinde kullanılan verim oranlarına göre, hesabi olarak bulunacak miktarlar üzerinden tahakkuk ettirilecek” şeklinde ifadeler, tarife bedeli hesabının işletme verilerine dayanarak, diğer bir değişle mahallinden belirlenerek, muhammen bedel hesaplarına konu edilmesinin, orman işletmeciliği açısından çok daha fazla önem taşıyacağını ortaya koymaktadır (Türker, 1998).

Bu yüzden, dikili ağaç satışları da işletmeler bazında tarife bedeli hesabını gerekli kılan faktörlerden biridir. Özellikle dikili ağaç satışlarında tarife bedelinin doğru bir şekilde belirlenmesi, hem alıcı hem de satıcı açısından büyük önem arz etmektedir.

Özetle, OGM'nin aşırı merkezîleşiminin bir yansıması olarak kabul edilebilecek olan tarife bedeli belirlenmesi konusunda, her bir DOİ tarife bedellerini, kendilerinin belirlemesi konusunda serbest bırakılmalı, hatta aynı işletme içerisinde çeşitli bölgeler için işletmeler ayrı ayrı tarife bedelleri belirleyebilmelidirler. Bu şekilde, DOİ'ler faaliyetlerini planlamada daha doğru ve rasyonel karar verme ve uygulama imkânına kavuşmuş olacaklardır.

KAYNAKÇA

- ÇAĞLAR, Y. 1989 : Asal Orman Ürünlerinde Maliyet Sorunu, MPM Yayınları .
374, Ankara
- Geray, U. 1978 : Ormancılıkta gerçek Tarife Bedeli ve Bunun İşletmenin Entansitesini Tayin Hususunda bir Kriter Olarak Kullanılması Üzerine Araştırmalar, İ.Ü. Yayın No.2409, O.F. Yayın No.255, İstanbul.
- FIRAT, F. 1971 : Ormancılık İşletme İktisadı, İ.Ü. Yayın No.1541, O.F. Yayın
No.156, II. Baskı, İstanbul.
- KIZILAY, E. 1991 : 6831 Sayılı Orman Kanunu ve Orman Suçlarının Takibi,
Ankara.
- MİRABOĞLU, M. 1958 : Devlet Orman İşletmelerinin İşletme İktisadı Bakımından Tetkiki, İ.Ü. Yayın No.763, O.F. Yayın No.56, İstanbul.
- OGM, 1995 : OGM 1995 Yılı Döner Sermaye Bütçesi, Ankara.
- ÖZTÜRK, A. 1997 : Artvin ve Ardanuç Devlet Orman İşletme Müdürlükleri Karşılaştırmalı Örnekleri Yardımı ile Devlet Orman İşletmelerinde Ekonomik Başarının Belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- ÖZTÜRK A., TÜRKER M.F. 1998 : Devlet Orman İşletmelerinde Sermaye Analizi (Artvin ve Ardanuç Devlet Orman İşletme Müdürlükleri Örnekleri), Doğu Anadolu Ormancılık Araştırma Müdürlüğü, Dergi Seri No.2, Erzurum.
- TÜRKER, M.F. 1992 : Maçka Devlet Orman İşletme Müdürlüğü Ormanlarından
Odun Hammaddesinin Yakacak Odun Amacıyla Tüketilmesinin Sosyo-Ekonomik Analizi, Doktora Tezi, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- TÜRKER, M.F. 1996 : Açık Artırmalı Orman Ürünleri (Tomruk) Satışlarında
Fiyat Oluşumunun Araştırılması (Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği),
KTÜ Araştırma Fonu 93.115.002.1 Kod Nolu Proje, Trabzon.
- TÜRKER, M.F. 1998 : Orman İşletmeciliği Ders Notu, KTÜ Orman Fakültesi
Ders Notları Serisi, Yayın No.52, Trabzon.